

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

เพื่อสรุปการศึกษาวิจัยสภาพการจัดการเรียน การสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุตรธานี จึงขอเสนอสาระสำคัญในหัวข้อต่อไปนี้

- 5.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 5.2 วิธีดำเนินการวิจัย
- 5.3 สรุปผลการวิจัย
- 5.4 อภิปรายผลการวิจัย
- 5.5 ข้อเสนอแนะ

5.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหา ในการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุตรธานี

5.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(1) ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้บริหาร ,หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดอุตรธานี จำนวน 65 โรงเรียน

(2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุตรธานีและสุ่มอย่างง่ายได้จำนวน 56 โรงเรียน จำแนกเป็น ผู้บริหาร 112 คน หัวหน้าหมวดวิชา 242 คน ครูปฏิบัติการสอน 306 คน

และนักเรียน 382 คน รวม 1,042 คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ตามตารางของ R.V Krejcie และ D. W. Morgan

2) เครื่องมือที่ใช้ไปในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบของการ ปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียน การสอน ของกรมสามัญศึกษา จำนวน 9 ด้านแบบสอบถาม มี 2 ชุด ชุดที่ 1 สอบถามความคิดเห็นของผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชาและครูปฏิบัติการสอนมี จำนวน 41 ข้อ ชุดที่ 2 สอบถามความคิดเห็นของนักเรียน มีจำนวน 30 ข้อ โดยแต่ละชุดจะมี 2 ตอน ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ ตอนที่ 2 สภาพ ปัจจุบันและปัญหามีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating scale) จัดแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ มากที่สุด มาก น้อย น้อยที่สุด

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยส่งทางไปรษณีย์ และดำเนินการเก็บด้วยตนเอง

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) ข้อมูลจากการตรวจสอบรายการ นำมาแจกแจงความถี่และร้อยละ

(2) ข้อมูลจากแบบมาตราส่วนประมาณค่า ได้คำนวณค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบน

มาตรฐาน

5.3 สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอน ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุดรธานี สรุปผลการศึกษา ได้ ดังนี้

1) สภาพปัจจุบัน

โดยภาพรวมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา และครูปฏิบัติการสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” 7 ด้าน เรียงตามลำดับ คือ การสนับสนุนกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ผู้นำเพื่อประโยชน์ เน้นการพัฒนาศีลธรรม การจัดห้องเรียน ห้องประกอบที่เอื้อต่อการเรียน การพัฒนารูปแบบเทคโนโลยี และนวัตกรรมการสอน การปรับปรุงวิธีการวัดผล การพัฒนา หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ การจัดการกระบวนการเรียนการสอนกิจกรรม และประสบการณ์ การพัฒนากระบวนการเรียน การสอน ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “น้อย” คือ การพัฒนาหลักสูตร และ โครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ

โดยภาพรวมตามความคิดเห็นของนักเรียน มีการปฏิบัติ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” ถ้าพิจารณาเป็นรายด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” 6 ด้าน เรียงตามลำดับ คือ การสนับสนุน กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ผู้นำเพื่อชุมชน เน้นการพัฒนาศีลธรรม การจัดห้องเรียน ห้องประกอบที่เอื้อต่อการเรียน การพัฒนากระบวนการเรียน การสอน การจัดการกระบวนการเรียน การสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ การปรับปรุงวิธีการวัดผล

2) ปัญหา

โดยภาพรวมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา และครูปฏิบัติการสอน มีการปัญหาอยู่ในระดับ “น้อย” ถ้าพิจารณาเป็นรายด้าน มีปัญหาที่อยู่ในระดับ “น้อย” ทั้ง 9 ด้าน 3 อันดับแรก คือ การส่งเสริมอาชีพอิสระ การพัฒนารูปแบบเทคโนโลยีและนวัตกรรม การสอน การปรับปรุงวิธีการวัดผล 3 อันดับสุดท้าย คือ การจัดการกระบวนการเรียนการสอน กิจกรรม และประสบการณ์ การจัดห้องเรียน ห้องประกอบที่เอื้อต่อการเรียน การสอน

โดยภาพรวมตามความคิดเห็นของนักเรียน มีการปฏิบัติ มีปัญหา อยู่ในระดับ “น้อย” ทั้ง 9 ด้าน 3 อันดับแรก คือ การพัฒนารูปแบบเทคโนโลยี และนวัตกรรม การสอน การปรับปรุงวิธีการวัดผล การพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียน การสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ

5.4 การอภิปรายผลการวิจัย

1) ในด้านสภาพปัจจุบัน

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ระดับการปฏิบัติการอยู่ในระดับ “มาก” ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าในแต่ละด้านที่ทำการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ของกรมสามัญศึกษา เป็นเรื่องทั้งหมดโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาต้องทำเป็นประจำอยู่แล้ว แต่ในการปฏิรูปครั้งนี้คงจะเน้นเจาะลึกใน 9 ประเด็น ที่กำหนดให้โรงเรียนต่าง ๆ ปฏิรูป เมื่อมองเป็นรายด้านจะเห็นได้ดังนี้

(1) ด้านการพัฒนาหลักสูตร

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “น้อย” เช่นเดียวกัน เพราะการเลือกเรียนวิชาต่าง ๆ ที่ตนชอบตามความถนัดในท้องถิ่น โดยใช้วิทยากรในท้องถิ่น จะหายากมา และเมื่อจบออกมาแล้วก็ไม่มีความต้องการรองรับ ไม่มีอาชีพ ทำให้ผู้เรียนไม่อยากเรียน จึงมีการพัฒนาหลักสูตรน้อย

(2) ด้านการจัดห้องเรียน ห้องประกอบที่เอื้อต่อการเรียน

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “มาก” เช่นเดียวกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา จะต้องมีการก่อสร้างอาคารเรียนครบสมบูรณ์ อาคารเรียนแบบเบ็ดเสร็จ พร้อมทั้งจำนวนครูเป็นรายวิชาเอก เข้าสอนอย่างเพียงพอ และมีการสนับสนุนงบประมาณอุปกรณ์ สื่อ ให้แก่โรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

(3) ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน กิจกรรมและประสบการณ์

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “มาก” เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ก่อนการปฏิรูปการศึกษา กรมสามัญศึกษา ได้เน้นการสอนโดยให้นักเรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ให้นักเรียนทำงานอย่างเป็นระบบด้วยตนเอง นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมระหว่างเรียนอยู่ก่อนแล้ว เมื่อกำหนดนี้ขึ้นมาปฏิรูป จึงทำให้เหมือนว่า ทำในสิ่งที่ตนเองทำอยู่แล้ว แต่มีประเด็น ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงจากสถานที่ต่าง ๆ จะมีระดับการปฏิบัติ “น้อย” อาจเป็นเพราะว่าสถานประกอบการมีน้อย และแนวทางการปฏิบัติไม่ชัดเจน ระหว่างโรงเรียน สถานประกอบการเอกชน ประเด็นมีการจัดกิจกรรมทัศนศึกษา เพื่อสร้างเสริมความรู้ และประสบการณ์ตรงแก่นักเรียน จะมีระดับการปฏิบัติ “น้อย” อาจเป็นเพราะว่า ต้องเดินทางไกล ใช้งบประมาณมาก และเสี่ยงต่อความปลอดภัย และปัจจัยอื่น ๆ ทำให้โรงเรียนไม่สามารถตอบสนองนักเรียนในด้านนี้ได้

(4) ด้านโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “น้อย” เช่นเดียวกัน เพราะการจัดกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมนอกหลักสูตร ไม่มีหน่วยกิต ต้องใช้เงินทุนมาก ทำให้โรงเรียนและนักเรียนไม่มีความสนใจที่จะทำ ทั้งที่กรมสามัญศึกษาคงมีงบประมาณให้โรงเรียนขีมือลงทุน เพื่อการจัดกิจกรรมนี้ แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้รู้จักการผลิต การขาย การทำบัญชี กำไร - ขาดทุน ครบวงจร แต่ก็มีประเด็นการจัดกิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ โดยนักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติ ครู-อาจารย์ เป็นที่ปรึกษา ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” เพราะกิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียนมีมานานแล้ว ก่อนมีการปฏิรูป จึงดูเหมือนว่ามีการจัดกิจกรรมนี้มาก

(5) ด้านการสนับสนุนกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ผู้บำเพ็ญประโยชน์ เน้นการพัฒนาศีลธรรม

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “มาก” เช่นเดียวกัน เพราะการสอนวิชาลูกเสือ เนตรนารี ผู้บำเพ็ญประโยชน์ ได้มีมานานแล้วตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา จนถึงระดับมัธยมศึกษา ก่อนนำมาเป็นหัวข้อการปฏิรูป ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นตรงกันว่า มีการปฏิบัติมาและมากที่สุดกว่าทุก ๆ ด้านในการปฏิรูป ทุกประเด็นในด้านนี้จะอยู่ในระดับ “มาก” ทั้งหมด เป็นการดำเนินการอยู่แล้ว ก่อนการปฏิรูปจึงมิใช่สิ่งใหม่

(6) การพัฒนากระบวนการเรียน การสอน

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ว่า ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “มาก” แต่ครูปฏิบัติการสอน มีความคิดเห็นว่า ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับ “น้อย” อาจเป็นเพราะครูปฏิบัติการสอนเป็นผู้ปฏิบัติในห้องเรียน ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยใช้หลาย ๆ วิธีที่พยายามจะพัฒนาหรือทำตามที่ผู้บริหาร หรือหัวหน้าหมวดวิชา ได้เสนอแนะ หรือให้ความรู้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะนำไปปฏิบัติจริงในห้องเรียนได้ อาจจะมีข้อจำกัดเรื่อง เวลา อุปกรณ์ ขาดแคลน สถานที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมการเรียนแบบใหม่ ๆ หรือแม้แต่ตัวนักเรียนเอง จะมีความพร้อมมากน้อยเพียงใด ในกรณีที่จะรับวิธีการเรียนแบบใหม่ ๆ ต่างไปจากความเคยชินที่ให้ครูบรรยายอย่างเดิมนั้น เมื่อมองเป็นประเด็นจะเห็นว่า ประเด็นส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการวิจัย อยู่ในระดับการปฏิบัติ “น้อย” นั้น แสดงให้เห็นว่า ครูไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับการวิจัย วิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางใหม่ ๆ ในการสอนนักเรียน สอดคล้องกับวุฒิของผู้ตอบแบบสอบถาม เพราะส่วนใหญ่จบปริญญาตรี มีความรู้เฉพาะสอนเฉพาะด้านเท่านั้น

(7) การพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียน การสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ว่า ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “มาก” ถือเป็นเครื่องชี้ชัดได้ว่า การพัฒนาในด้านการพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียน การสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ได้พัฒนาจริงเพราะประเทศไทยได้เป็นประเทศทุนนิยมต้องคิดต่อค้าขายกับต่างประเทศมีการใช้วิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาช่วยในการผลิต การสื่อสาร ให้ได้กำไรมากขึ้น รวดเร็วขึ้น สดวกสบายขึ้น เพื่อที่จะส่งสินค้าออกแข่งขันกับต่างประเทศได้ ซึ่งปัจจุบันเป็นยุคข่าวสาร ไร้พรมแดน วิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง รัฐได้ใช้จ่ายงบประมาณเกี่ยวกับอุปกรณ์ สื่อ

ในด้านวิทยาศาสตร์ ในปริมาณที่สูงมาก ซึ่งส่งผลให้ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่ามีการพัฒนา “มาก” แต่ผู้วิจัยไม่แน่ใจว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มองที่วัตถุ อุปกรณ์ หรือรูปแบบการพัฒนาจริง

(8) การพัฒนารูปแบบเทคโนโลยี และนวัตกรรมการสอน

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน มีความคิดเห็นว่ามีระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “มาก” แต่นักเรียนมีความคิดเห็นว่ามีระดับการปฏิบัติ “น้อย” เพราะผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน จะได้รับการอบรมความรู้ใหม่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี สื่อ อุปกรณ์ อยู่เสมอ พร้อมทั้งข่าวสารการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่นักเรียนผู้รับความรู้ รับการถ่ายทอด กลับบอกว่าไม่ได้รับสิ่งเหล่านี้เลย อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน เมื่ออบรมหรือรับความรู้มาแล้วก็แล้วไป ไม่ใส่ใจที่จะนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม จึงทำให้นักเรียนมีความคิดเห็นที่แย้งกันกับกลุ่ม ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน

(9) การปรับปรุงวิธีการวัดผล

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ระดับการปฏิบัติ อยู่ในระดับ “มาก” เช่นเดียวกัน เพราะโรงเรียนตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถของนักเรียน แต่ทุกคนต้องได้เรียนรู้อย่างเท่าเทียมกันตามอัธยาศัย ซึ่งจะเห็น ได้ว่าจากการเปิดโรงเรียนขยายโอกาสให้นักเรียน ในชนบท ได้เรียนรู้ ระดับมัธยมศึกษามากขึ้น ดังนั้น ในการทดสอบ วัดผลประเมินผลการเรียนจะต้องปรับปรุง ปรับแต่ง ให้เหมาะสมกับระดับความรู้ ความสามารถของนักเรียนในแต่ละท้องถิ่น และพัฒนาข้อสอบให้เหมาะสมกับนักเรียน โดยยังยึดจุดประสงค์เดิมอยู่ เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุง การสอนและติดตามแก่นักเรียนที่เรียนอ่อนได้ แต่เป็นสิ่งที่น่าสังเกตคือว่า ประเด็น ประเมินผลงานนักเรียนโดยใช้แฟ้มสะสมงาน จะมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับ “น้อย” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เป็นเรื่องใหม่ต้องใช้งบประมาณและแนวทางการปฏิบัติได้ไม่ชัดเจน ทำให้หลายโรงเรียนมีการปฏิบัติ น้อย ซึ่งจะต้องใช้เวลาในการให้ความรู้แก่บุคลากรในโรงเรียนได้รับทราบแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง

2) ด้านปัญหา

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูปฏิบัติการสอน และนักเรียน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ว่า ระดับของปัญหาอยู่ในระดับ “น้อย” เช่นเดียวกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า โรงเรียนทุกโรงเรียนมีการปฏิรูปหลักสูตร และกระบวนการเรียน การสอน เป็นงานปกติ และดำเนินการดีที่สุดในกำลังความสามารถอยู่แล้ว เช่น การสนับสนุนกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ผู้บำเพ็ญประโยชน์ เน้นการพัฒนาศีลธรรม มีปัญหาอยู่ในระดับ “น้อย” ต่ำสุดในทุกประเด็น เพราะลูกเสือเรียนกันมานาน จนอยู่ในจิตใจของนักเรียนแล้ว แต่การพัฒนารูปแบบเทคโนโลยี

และนวัตกรรม มีระดับปัญหา “น้อย” ก็จริงแต่เป็นระดับปัญหาที่สูงสุด เพราะการพัฒนาด้านเทคโนโลยีของประเทศเรายังไม่ทันสมัย จึงส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียน การสอน โดยใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ นั่นเอง ฉะนั้นนโยบายการปฏิรูปการศึกษาจึงมีสิ่งใหม่ๆ ที่ปรากฏอยู่ในการดำเนินงานปกติของโรงเรียนทุกโรงเรียน

อนึ่ง เนื่องจากการปฏิรูปการศึกษาได้เริ่มเมื่อปีการศึกษา 2539 ดำเนินการมาได้เพียง 2 ปี จึงยังไม่มีผู้ใดได้ทำการวิจัยไว้ล่วงหน้าทำให้ผู้วิจัย ไม่สามารถเปรียบเทียบผลการวิจัยฉบับนี้ กับฉบับอื่น ๆ ว่าสอดคล้องกันหรือไม่

5.5 ข้อเสนอแนะ

1) สำหรับกรมสามัญศึกษา

(1) ควรกำหนดนโยบายให้ชัดเจนพร้อมกำหนดมาตรการในการติดตาม ประเมินผล ในการปฏิรูปการศึกษา

(2) ควรปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

(3) ควรจัดสรรงบประมาณ เพื่อสนับสนุนวิทยากรท้องถิ่น การส่งเสริมอาชีพ อีตระและการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน

(4) ควรกระจายอำนาจในการบริหารไปสู่โรงเรียนอย่างแท้จริง

2) สำหรับโรงเรียน

(1) ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการวางแผนงานวิชาการ

(2) การจัดกลุ่มการเรียนด้านวิชาชีพ โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนในรูปคณะกรรมการ โรงเรียน

(3) โรงเรียนควรจัดทำเอกสารหลักสูตรและอื่นๆ ให้เพียงพอต่อการปฏิบัติงานของบุคลากร

(4) ควรจัดทำโครงการพัฒนาบุคลากรโดยการอบรม ศึกษาดูงาน

3) สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา ในการปฏิรูป การศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดอุดรธานี

(2) ควรจะมีการศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาในโรงเรียนขนาด เล็ก กลาง ใหญ่